

Krystian Maciej Szudarek

(University of Szczecin, Poland)

<https://orcid.org/0000-0001-9908-1055>

e-mail: krystian.szudarek@usz.edu.pl

Józef Piłsudski kontra Sejm Ustawodawczy
Rzeczypospolitej Polskiej w 1922 r. Uwagi na temat
książki Janusza Farysia pt. *Funkcjonowanie demokracji
parlamentarnej w Drugiej Rzeczypospolitej. Konflikty
wokół przesilenia rządowego w 1922 roku*

*Józef Piłsudski Versus the Legislative Sejm of the Polish Republic in 1922.
Comments on „Funkcjonowanie demokracji parlamentarnej
w Drugiej Rzeczypospolitej. Konflikty wokół przesilenia rządowego
w 1922 roku” by Janusz Faryś*

ABSTRACT

The aim of the review article is a discussion on a book by Janusz Faryś, *Functioning of a parliamentary democracy in the Second Polish Republic. Conflicts around the government crisis in 1922 (Funkcjonowanie demokracji parlamentarnej w Drugiej Rzeczypospolitej. Konflikty*

PUBLICATION INFO				
			e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060	
THE AUTHOR'S ADDRESS: Krystian Maciej Szudarek, the Historical Institute of the University of Szczecin, 71-79 Krakowska Street, Szczecin 71-017, Poland				
SOURCE OF FUNDING: Statutory Research of the Historical Institute of the University of Szczecin				
SUBMITTED: 2023.09.29	ACCEPTED: 2023.12.07	PUBLISHED ONLINE: 2023.12.21		
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh		EDITORIAL COMMITTEE E-mail: reshistorica@umcs.pl		
 DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS		 EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES		

wokół przesilenia rządowego w 1922 roku). The reviewed monograph is the first book devoted entirely to the crisis of Poland's parliamentary democracy from summer 1922. The crisis occurred in the runup to the parliamentary and presidential elections and involved the longest government crisis in the history of the Second Polish Republic. It was triggered by a political confrontation between Poland's Chief of State Józef Piłsudski, supported by the left-wing and centre-left parties and representatives of national minorities with his opponents on the right and central right. An open constitutional conflict between the Chief of State and the Legislative Sejm peaked during a failed attempt to push through a vote of no confidence in J. Piłsudski. Alongside an eloquent presentation of the origins, course and consequences of those events, the book by Janusz Faryś provides an in-depth analysis of factors that contributed to the weakness of Poland's parliamentary democracy at that time.

Key words: Second Polish Republic, parliamentary democracy, 1922 government crisis in Poland, Legislative Sejm, Chief of State, Józef Piłsudski

STRESZCZENIE

Celem artykułu recenzyjnego jest omówienie książki pt. *Funkcjonowanie demokracji parlamentarnej w Drugiej Rzeczypospolitej. Konflikty wokół przesilenia rządowego w 1922 roku* autorstwa Janusza Farysia. Recenzowana monografia jest pierwszą w historiografii książką poświęconą w całości kryzysowi demokracji parlamentarnej w Polsce, do którego doszło latem 1922 r., w przededniu wyborów parlamentarnych i prezydenckich. Jego przejawem było najdłuższe w historii II Rzeczypospolitej (dwumiesięczne) przesilenie rządowe, spowodowane konfrontacją polityczną pomiędzy Naczelnikiem Państwa Józefem Piłsudskim, wspieranym przez partie lewicowe i centrolewicowe oraz przedstawiciele mniejszości narodowych, a jego przeciwnikami z partii prawicowych i centroprawicowych. Doszło wówczas do otwartego konfliktu Naczelnika Państwa z Sejmem Ustawodawczym o charakterze konstytucyjnym, którego apogeum stanowiła nieudana próba przegłosowania wotum nieufności wobec J. Piłsudskiego. Książka Janusza Farysia przedstawia nie tylko w sposób erudycyjny genezę, przebieg i następstwa tych wydarzeń, ale zawiera również pogłębioną analizę czynników decydujących o słabości funkcjonowania polskiej demokracji parlamentarnej w tym okresie.

Słowa kluczowe: II Rzeczpospolita, demokracja parlamentarna, kryzys rządowy 1922 r., Sejm Ustawodawczy, Naczelnik Państwa, Józef Piłsudski

WPROWADZENIE

Najważniejszymi wydarzeniami w historii politycznej Polski w 1922 r. były bez wątpienia listopadowe wybory do Sejmu i Senatu oraz grudniowe wybory prezydenckie. Poprzedził je najdłuższy w historii II Rzeczypospolitej (dwumiesięczny) kryzys rządowy. Zapoczątkowany 2 czerwca 1922 r. przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego, który spowodował podanie się do dymisji II gabinetu Antoniego Ponikowskiego, przeciągał się aż do 3 sierpnia 1922 r., gdy gabinet Juliana Nowaka uzyskał wotum zaufania Sejmu. Przesileniu gabinetowemu towarzyszył ostry spór

pomiędzy Naczelnikiem Państwa a Sejmem Ustawodawczym o charakterze konstytucyjnym, dotyczący interpretacji zapisów Małej Konstytucji z 20 lutego 1919 r. odnoszących się do kwestii powoływania rządu. W istocie był to konflikt polityczny – o władzę, absorbujący partie polityczne, prasę i opinię publiczną, któremu towarzyszyły demonstracje uliczne. Recenzowana monografia¹ jest pierwszą w historiografii książką, która w sposób całościowy przedstawia i analizuje przyczyny, przebieg i znaczenie tych wydarzeń. Poprzez pryzmat funkcjonowania demokracji parlamentarnej ukazuje rozgrywkę głównych sił politycznych w odrodzonej Rzeczypospolitej w przededniu wyborów parlamentarnych i prezydenckich 1922 r.

Profesor Janusz Faryś – autor recenzowanej monografii – jest znanym i cenionym badaczem dziejów międzywojennej Polski. Przez wiele lat związany z Uniwersytetem Szczecińskim, obecnie zatrudniony jest w Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim. Dorobek naukowy prof. Farysia, na który składają się monografie, redakcje prac zbiorowych, artykuły, recenzje i edycje źródeł historycznych, liczy ponad dwieście publikacji. Warta podkreślenia jest również rozległość jego zainteresowań naukowych. Tematyka najważniejszych prac tego historyka dotyczy bowiem zarówno polityki zagranicznej II RP², jak i dziejów polskiej myśli politycznej i ustrojowej w okresie międzywojennym³. Prócz opracowań monograficznych prof. Faryś ma w swoim dorobku ujęcia biograficzne⁴. Jest także redaktorem i współautorem prac zbiorowych dotyczących funkcjonowania gabinetów II RP⁵. Prof. Faryś hołduje zasadzie, że publikacja źródeł stanowi powinność historyka, czego sztandarowym przykładem jest opublikowany przez niego wraz z grupą współpracowników siedmiotomowy *Dziennik Juliusza Zdanowskiego*⁶. Jest on również pionierem w zakresie badań nad problematyką stanowiącą przedmiot recenzowanej książki. W 1975 r. na łamach czasopisma „Dzieje Najnowsze”

¹ J. Faryś, *Funkcjonowanie demokracji parlamentarnej w Drugiej Rzeczypospolitej. Konflikty wokół przesilenia rządowego w 1922 roku*, Szczecin 2019.

² Idem, *Koncepcje polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*, Warszawa 1982; idem, *Między Moskwą a Berlinem. Wizja polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*, Szczecin–Warszawa 2019.

³ Idem, *Piłsudski i piłsudczycy. Z dziejów koncepcji polityczno-ustrojowej (1918–1939)*, Szczecin 1991.

⁴ Idem, *Stanisław Stroński. Biografia polityczna do 1939 roku*, Szczecin 1990; J. Faryś, A. Wątor, *Edward Dubanowicz 1881–1943. Biografia polityczna*, Szczecin 1994.

⁵ *Gabinety Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J. Faryś, J. Pajewski, Poznań 1991; *Od Moraczewskiego do Składkowskiego. Gabinety Polski Odrodzonej 1919–1939*, red. J. Faryś, A. Wątor, H. Walczak, Szczecin 2011.

⁶ *Dziennik Juliusza Zdanowskiego*, t. 1–7, przedmowa i oprac. J. Faryś, T. Sikorski, H. Walczak, A. Wątor, Szczecin 2013–2014.

opublikował artykuł dotyczący sporu Naczelnika Państwa z Sejmem Ustawodawczym RP, który stanowi nadal tekst referencyjny dla innych badaczy zajmujących się historią polityczną początków II Rzeczypospolitej⁷. Po latach prof. Faryś powrócił do tej problematyki, przedstawiając ją w rozwiniętej, książkowej formie.

STRUKTURA, PODSTAWA ŹRÓDŁOWA I PROBLEMATYKA MONOGRAFII

Na recenzowaną monografię składają się wstęp, pięć rozdziałów i zakończenie. Na końcu książki znajduje się ponadto bibliografia, wykaz skrótów i skrótowców, indeks – zawierający nie tylko zestawienie postaci historycznych obecnych na kartach książki, ale i nazwiska historyków – autorów opracowań wykorzystanych przy jej napisaniu, oraz krótkie, zdecydowanie jednak zbyt krótkie streszczenie w języku angielskim. Ważną część pracy stanowi materiał ikonograficzny – 29 ilustracji, w większości fotografii polityków i ministrów urzędujących w 1922 r. kolejnych gabinetów II RP, ale także ilustracji z czasopisma satyrycznego „Mucha”. Recenzowana monografia zawiera również okolicznościowy tekst poświęcony sylwetce naukowej prof. Janusza Farysia przygotowany przez prof. prof. Tomasza Sikorskiego, Henryka Walczaka i Adama Wątorę, z okazji osiemdziesiątych urodzin autora (*Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra Vita*) oraz bibliografię publikacji Jubilata za lata 1972–2018.

Rozległą podstawę źródłową monografii stanowią materiały archiwalne, źródła drukowane i prasa. W pracy wykorzystano archiwalia z zasobu Archiwum Akt Nowych w Warszawie (Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Komisji Głównej i Protokoły z posiedzeń Rady Ministrów) oraz materiały Artura Śliwińskiego dostępne w Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Źródła drukowane reprezentują *Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu Ustawodawczego*, liczne opublikowane dzienniki, pamiętniki i wspomnienia polskich polityków, aktywnych uczestników, a zarazem wnikliwych obserwatorów analizowanych wydarzeń oraz wydawnictwa dokumentów – w tym między innymi *Pisma zbiorowe Józefa Piłsudskiego*. W pracy wykorzystano również siedem tytułów prasowych reprezentujących najważniejsze opcje polityczne – „Czas”, „Gazeta Warszawska”, „Kurier Polski”, „Kurier Poranny”, „Kurier Warszawski”, „Robotnik”, „Rzeczpospolita”.

---

⁷ J. Faryś, *Konflikt Naczelnika Państwa z Sejmem Ustawodawczym w 1922 roku*, „Dzieje Najnowsze” 1975, 7, 3, s. 39–52.

Ramy chronologiczne książki obejmują okres od momentu dymisji I gabinetu Wincentego Witosa (13 września 1921 r.) do ukonstytuowania się gabinetu Juliana Nowaka i uzyskania przezeń wotum zaufania w Sejmie (3 sierpnia 1922 r.). Prof. Faryś przyjął w pracy strukturę chronologiczną, która sprzyja śledzeniu szczegółowej narracji opisującej i wyjaśniającej przebieg skomplikowanych rozgrywek politycznych. Jako główny cel swojej książki prof. Faryś wskazał analizę zasad funkcjonowania demokracji parlamentarnej w Polsce i przyczyn jej ułomności. Dowodzi on tezy, że przebieg konfliktu pomiędzy Naczelnikiem Państwa a Sejmem Ustawodawczym pozwala na zrozumienie istoty ustroju zadekretowanego w Konstytucji z 20 lutego 1919 r. i utrwalonej w Konstytucji z 17 marca 1921 r.

W rozdziale I (*Gabinet Antoniego Ponikowskiego*) prof. Faryś ukazał zakulisowe rozgrywki towarzyszące procesowi wyłonienia nowego rządu, który miał przejąć ster nawy państwowej po ustępującym gabinetecie Witosa. Utworzenie 19 września 1921 r. przez Antoniego Ponikowskiego, rektora Politechniki Warszawskiej, gabinetu pozaparlamentarnego prof. Faryś ocenia jako sukces Naczelnika Państwa, który obawiał się powstania rządu koalicji centroprawicowej. Gabinet pozaparlamentarny wydawał się być w sumie optymalnym rozwiązaniem, gdyż stwarzał wszystkim partiom możliwość startowania w wyborach z pozycji opozycyjnych. Z czasem jednak zaczęła narastać krytyka wobec działań nowego rządu. Negatywnie oceniano politykę ministra spraw zagranicznych Konstantego Skirmunta – za ustępliwość wobec Rosji Sowieckiej i Czechosłowacji. Realizacja programu sanacji finansów państwa zaproponowanego przez ministra skarbu Jerzego Michalskiego była opóźniana przez Sejm. W marcu 1922 r. doszło do krótkiego przesilenia rządowego w związku z kwestią wileńską. Zapowiedź określenia statusu „Ziemi Wileńskiej” na zasadach inkorporacyjnych (co ostatecznie zostało zrealizowane) spowodowała 5 marca 1922 r. dymisję gabinetu Ponikowskiego, jednakże już 10 marca 1922 r. powstał kolejny – II gabinet Ponikowskiego w nieznacznie zmienionym składzie, w którym K. Skirmunt zachował tekę ministra spraw zagranicznych. Dalsze losy II gabinetu Ponikowskiego determinowały jak dotychczas kwestie finansowe i polityka zagraniczna. Załamanie planów stabilizacyjnych ministra skarbu J. Michalskiego pozbawiało rząd zaplecza w Sejmie. Niepowodzenie konferencji w Genewie (10 kwietnia – 19 maja 1922 r.) postawiło pod znakiem zapytania realizację programu polityki zagranicznej K. Skirmunta. Porozumienie niemiecko-sowieckie w Rapallo 16 kwietnia 1922 r. stworzyło groźną konfigurację międzynarodową dla Polski, a kwestia uznania przez mocarstwa zachodnie granicy wschodniej RP nadal pozostawała w zawieszeniu. Wiele jednak – zdaniem prof. Farysia – wskazywało na to, że II gabinet Ponikowskiego, pomimo

narastających spieć pomiędzy poszczególnymi ministrami, przetrwa do wyborów parlamentarnych, gdyż żadna orientacja polityczna nie była zdolna w tym momencie utworzyć własnego rządu, a gabinet pozaparlamentarny zdawał się być optymalnym na czas kampanii przedwyborczej.

Powyższe rachuby przekreśliło jednakże przesilenie rządowe sprovokowane przez J. Piłsudskiego na początku czerwca 1922 r. Traktuje o tym rozdział II monografii (*Przesilenie i spory interpretacyjne*). Prof. Faryś wskazuje w nim, że dymisja II gabinetu Ponikowskiego (6 czerwca 1922 r.) rozpoczęła okres bezpardonowej walki politycznej prowadzonej na forum parlamentu i za pośrednictwem prasy. Arytmetyka sejmowa wskazywała, że siły polityczne popierające J. Piłsudskiego (lewica, lewe centrum i mniejszości narodowe) oraz jego przeciwnicy (prawica i prawe centrum) dysponowali porównywalną liczbą głosów w Sejmie. Rolę jęczyczka uwagi odgrywał szesnastoosobowy Klub Pracy Konstytucyjnej złożony z konserwatystów galicyjskich i demokratów galicyjskich, którzy wobec braku możliwości przeprowadzenia w 1919 r. wyborów w Galicji Wschodniej weszli w skład Sejmu Ustawodawczego w drodze kooptacji jako byli członkowie austriackiej Rady Państwa. W sporze dotyczącym interpretacji lakonicznych i nieprecyzyjnych zapisów Małej Konstytucji określających kompetencje Naczelnika Państwa i Sejmu w zakresie powołania rządu („Naczelnik Państwa powołuje Rząd w pełnym składzie na podstawie porozumienia z Sejmem”⁸) Klub Pracy Konstytucyjnej przeważył szalę zwycięstwa na rzecz przeciwników J. Piłsudskiego podczas głosowań w Sejmie 16 i 17 czerwca 1922 r. Zdecydowano wówczas bowiem, że przy „braku porozumienia” pomiędzy Naczelnikiem Państwa i Sejmem prawo desygnowania premiera przejmuje Komisja Główna (stanowiąca reprezentację Sejmu). Nie zakończyło to jednakże przesilenia rządowego, gdyż wskazany przez Komisję Główną kompromisowy kandydat na premiera – Stefan Przanowski, były minister przemysłu i handlu, pełniący wówczas funkcję dyrektora spółki Norblin, Bracia Buch i T. Werner – nie uzyskał od J. Piłsudskiego dekretu polecającego utworzenie rządu.

Prawicę i prawe centrum reprezentowały wówczas w Sejmie (przyjmując kolejność oddającą liczbę posiadanych mandatów): Związek Ludowo-Narodowy (81), Narodowo-Chrześcijańskie Stronnictwo Pracy (26), Narodowo-Chrześcijańskie Stronnictwo Ludowe (24), a także Narodowe Zjednoczenie Ludowe (45) i Zjednoczenie Mieszczańskie (11). Lewicę i lewe centrum stanowiły: Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast” (96), Polska Partia Socjalistyczna (34), Narodowa Partia Robotnicza (25),

⁸ Uchwała Sejmu z dnia 20 lutego 1919 r. o powierzeniu Józefowi Piłsudskiemu dalszego sprawowania urzędu Naczelnika Państwa, *Dziennik Praw Państwa Polskiego* 1919, nr 19, poz. 226.

Polskie Stronnictwo Ludowe „Wyzwolenie” (24), Polskie Stronnictwo Lewica (10) i Rady Ludowe (5). Obraz skomplikowanej mozaiki politycznej Sejmu Ustawodawczego dopełniały, pomijając pomniejsze elementy, mniejszości narodowe (Zjednoczenie Żydowskie – 10, Zjednoczenie Niemieckie – 7) oraz wspomniany już Klub Pracy Konstytucyjnej (16). Prof. Faryś kreśląc obraz sceny politycznej, podkreśla również, że prawica była wówczas o wiele bardziej spójna ideowo i programowo niż ugrupowania popierające w sporze J. Piłsudskiego.

W rozdziale III (*Gabinet Artura Śliwińskiego*) prof. Faryś ukazuje próbę zakończenia kryzysu rządowego podjętą 25 czerwca 1922 r. przez J. Piłsudskiego. Wskazany przez Naczelnika Państwa jako kandydat na premiera wiceprezydent Warszawy, historyk Artur Śliwiński – notabene długoletni współpracownik Piłsudskiego – nie miał łatwego zadania. Zyskał wprawdzie aprobatę Komisji Głównej (26 czerwca 1922 r.), skompletował listę ministrów, którzy uzyskali listy nominacyjne (28 czerwca 1922 r.), ale wotum zaufania w Sejmie nie otrzymał. W ocenie prof. Farysia przyczyniło się do tego przede wszystkim nieudolnie zredagowane *exposé* A. Śliwińskiego, które zostało bardzo źle przyjęte nie tylko przez centroprawicę, ale i przez Klub Pracy Konstytucyjnej, który miał decydujący wpływ na ostateczny wynik głosowania. Trzydniowa debata nad *exposé* (5–7 lipca 1922 r.) obfitowała w demagogiczne wystąpienia wygłaszane przy akompaniamencie wrzawy. Prasa prawicowa zaś czyniła wszystko, aby zdyskredytować A. Śliwińskiego i nie dopuścić do powodzenia jego misji.

W IV rozdziale (*Nasilenie postaw konfrontacyjnych*) prof. Faryś wskazuje, że sukces centroprawicy miał charakter ograniczony. Zdołała utracić gabinet A. Śliwińskiego, ale miała trudności z utworzeniem własnego rządu. Dowodziła tego zwłoka z zaproponowaniem z jej strony nowego kandydata na premiera. Zgłoszona ostatecznie przez Komisję Główną 14 lipca 1922 r. kandydatura Wojciecha Korfatego – polityka chrześcijańskiej demokracji, znanego i zasłużonego w dziele walki o przyłączenie Górnego Śląska do Polski, ale jednoznacznie „reakcyjnego” i nie do przyjęcia dla centrolewicy – nie zyskała akceptacji Naczelnika Państwa. Co więcej, J. Piłsudski początkowo zareagował nawet zapowiedzią własnej dymisji, której groźba pozbawiała W. Korfatego poparcia ze strony Klubu Pracy Konstytucyjnej. Apogeum konfrontacji stanowił wniosek o wyrażenie wotum nieufności wobec Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego zgłoszony 25 lipca 1922 r. przez posłów Związku Ludowo-Narodowego, Narodowo-Chrześcijańskiego Klubu Robotniczego i Narodowo-Chrześcijańskiego Stronnictwa Ludowego. Debata nad wnioskiem 26 lipca 1922 r. ponownie tonęła w hałasie wrzawy. Tym razem jednak w głosowaniu centroprawica poniosła porażkę i wniosek o wotum nieufności wobec Naczelnika Państwa został odrzucony. Prof. Faryś wskazuje przy tym, że

prasa prawicowa próbowała powetować sobie porażkę, przeprowadzając analizy arytmetyczne, które wykazać miały, że o odrzuceniu wniosku zdecydowały jedynie głosy posłów mniejszości narodowych – Żydów i Niemców. Prasa liberalna, w tym socjalistyczna, odpowiedziała z kolei artykułami analizującymi życiorysy posłów prawicowych, przypominając wielu semickie pochodzenie.

Wotum zaufania dla J. Piłsudskiego otwierało drogę do zakończenia przesilenia. Działania podejmowane w tym kierunku przez większość, która odrzuciła wniosek centroprawicy z 25 lipca 1922 r., zostały omówione w rozdziale V (*Gabinet Juliana Ignacego Nowaka*). Nowym premierem został ostatecznie prof. Julian Nowak, rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, i to w iście ekspresowym tempie. 29 lipca 1922 r. jego kandydatura zyskała poparcie Komisji Głównej. Następnie prof. Nowak odbył rozmowy z przywódcami stronnictw politycznych i kandydatami na ministrów, których listę konsultował uprzednio z J. Piłsudskim. 31 lipca 1922 r. Naczelnik Państwa podpisał dekrety nominacyjne. Skład gabinetu J. Nowaka w dużej mierze opierał się na ministrach poprzedniego rządu A. Śliwińskiego, ale w kilku resortach prof. Nowak wprowadził zmiany tak, aby być pewnym uzyskania wotum zaufania ze strony Sejmu. Debata nad kunsztownie przygotowanym *exposé* nowego premiera 3 sierpnia 1922 r. obfitowała w ostre wystąpienia jego przeciwników, jednak większość posłów wypowiedziała się za przyjęciem *exposé* premiera J. Nowaka. Co więcej, wynik głosowania dowodził, że uzyskał on wówczas w Sejmie większe poparcie, aniżeli wynikałoby z arytmetycznego zsumowania liczby posłów partii deklarujących jego poparcie. Prof. Faryś tłumaczy to przypadkami skrytego poparcia i absencją posłów z klubów, które oficjalnie deklarowały głosowanie przeciw wotum zaufania. Nie wnioskowano bowiem o głosowanie imienne – z natury bardziej konfrontacyjne. W ocenie prof. Farysia ukonstytuowanie gabinetu J. Nowaka stanowiło sukces konserwatywnego Klubu Pracy Konstytucyjnej oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piaś” z Wincentym Witosem na czele. Zakończeniu dwumiesięcznego przesilenia rządowego sprzyjały również inne czynniki. Wypaleniu uległ syndrom walki politycznej, w społeczeństwie narastało powszechne zmęczenie, uwagę partii politycznych przykuwały zapowiedziane wybory. Termin wyborów do Sejmu został wyznaczony na 5 listopada 1922 r., natomiast do Senatu na 12 listopada 1922 r. Jeszcze przed zakończeniem przesilenia gabinetowego, 28 lipca 1922 r., Sejm uchwalił ordynację wyborczą do obu izb.

PRZYCZYNY PRZESILENIA RZĄDOWEGO W 1922 R.

Pytanie o przyczyny przesilenia rządowego w 1922 r. to pytanie przede wszystkim o cele i motywy działania Naczelnika Państwa, który przesilenie 2 czerwca 1922 r. sprowokował. Historycy wielokrotnie analizowali tę kwestię, dociekając, czy Piłsudski tylko wykorzystał układ z Rapallo jako pretekst, czy też w istocie był głęboko zaniepokojony pogorszeniem sytuacji międzynarodowej Polski? Zastanawiano się, czy jego celem była jedynie częściowa rekonstrukcja II gabinetu Ponikowskiego, czy też powołanie całkiem nowego rządu? Wreszcie, czy od początku planował podjęcie konfrontacji mającej na celu wzmocnienie swojej pozycji i autorytetu jako głowy państwa? Jaką rolę odgrywały w tym kontekście względy personalne?⁹

Prof. Faryś jest zdania, że cele Naczelnika Państwa przekraczały rozmiary zwykłej rekonstrukcji „ograniczonej do wymiany kilku choćby prominentnych ministrów”, gdyż J. Piłsudski postrzegał sytuację Polski w czarnych barwach „przez pryzmat Rapallo”, przez widoczne działania destabilizacyjne na Kresach Wschodnich ze strony Rosji sowieckiej i zamierzone drastyczne oszczędności wydatków wojskowych. Zamiar usunięcia K. Skirmunta i J. Michalskiego nie budzi wątpliwości, ale prof. Faryś uważa, że decydowały w tym przypadku pryncypia, a nie przesłanki natury osobistej, co potwierdza dalsza kariera dyplomatyczna K. Skirmunta jako posła, a następnie ambasadora RP w Londynie. Podobnie było w przypadku premiera A. Ponikowskiego. Nie chodziło w tym przypadku o animozję personalne. Naczelnik Państwa krytykował premiera za „brak sprężystości w kierowaniu rządem” i uleganie dynamice „niektórych ministrów”. Interes i bezpieczeństwo państwa polskiego – w kontekście

---

⁹ Cf. W. Pobóg-Malinowski, *Najnowsza historia polityczna Polski*, t. 2, 1914–1939, cz. 2, Gdańsk 1990, s. 587–588; A. Garlicki, *U źródeł obozu belwederskiego*, Warszawa 1978, s. 362–364; idem, *Przewrót majowy*, Warszawa 1987, s. 21–23, 27; idem, *Józef Piłsudski 1867–1935*, Warszawa 1988, s. 241–242; A. Ajnenkiel, *Od rządów ludowych do przewrotu majowego. Zarys dziejów politycznych Polski 1918–1926*, Warszawa 1986, s. 314; P. Zaremba, *Historia dwudziestolecia 1918–1939*, do druku przygot. M. Łatyński, Wrocław 1999, s. 227–228; W. Suleja, *Józef Piłsudski*, Wrocław 1995, s. 257–258; idem, *Artur Śliwiński, premier Republiki Polskiej 28 VI – 7 VII 1922*, w: *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Chojnowski, P. Wróbel, Wrocław 1992, s. 167; D. Nałęcz, T. Nałęcz, *Józef Piłsudski, Naczelnik Państwa 22 XI 1918 – 14 XII 1922*, w: *Prezydenci*, s. 30–31; A. Krawczyk, *Antoni Ponikowski, premier Rzeczypospolitej 19 IX 1921 – 5 III 1922, 10 III – 6 VI 1922*, w: *Prezydenci*, s. 163–164; A. Wątor, *Działalność Związku Ludowo-Narodowego w latach 1919–1922*, Szczecin 1992, s. 66; J. Pajewski, *Budowa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1926*, Kraków 1995, s. 57–58; M. Nowak-Kiełbikowa, *Konstanty Skirmunt. Polityk i dyplomata*, Warszawa 1998, s. 193–195; K. Czekaj, *Artur Śliwiński (1877–1953). Polityk, publicysta, historyk*, Warszawa 2011, s. 206–209.

zagrożeń zewnętrznych i zbliżających się wyborów parlamentarnych – wymagał powołania nowego, silniejszego rządu. Prof. Faryś wskazuje jeszcze jeden cel J. Piłsudskiego, którym było doprowadzenie w okresie przedwyborczym do konsolidacji lewicy i centrum, wobec coraz bardziej widocznych symptomów wskazujących na możliwość powstania bloku wyborczego prawicy i centroprawicy. Konsolidacja centrolewu mogła nastąpić jedynie w ostrej konfrontacji z prawicą i Naczelnik Państwa był tego w pełni świadomy¹⁰.

NASTĘPSTWA KRYZYSU GABINETOWEGO I KONFLIKTU NACZELNIKA PAŃSTWA Z SEJMEM USTAWODAWCZYM W 1922 R.

Zasygnalizowane powyżej zagadnienie było już przedmiotem refleksji wielu historyków, którzy analizowali je w kontekście badań nad historią Sejmu Ustawodawczego RP i jego relacji z władzą wykonawczą¹¹, z punktu widzenia poszczególnych partii politycznych¹² czy w ramach biografii polityków¹³.

Prof. Faryś analizując w zakończeniu swojej książki przebieg przesilenia rządowego i wynik konfliktu Naczelnika Państwa z Sejmem Ustawodawczym, dokonał bilansu zysków i strat z perspektywy poszczególnych stron konfliktu. Podkreślił, że centroprawica podjęła wyzwanie ze strony J. Piłsudskiego, ale *summa summarum*, pomimo pełnej konsolidacji, walkę

¹⁰ J. Faryś, *Funkcjonowanie*, s. 27–28.

¹¹ Vide: M. Pietrzak, *Rządy parlamentarne w Polsce w latach 1919–1926*, Warszawa 1968, s. 138–141; A. Ajnenkiel, *Historia Sejmu Polskiego*, t. 2, cz. 2, *II Rzeczpospolita*, Warszawa 1989, s. 48–49; idem, *Józef Piłsudski – Naczelnik Państwa 1918–1922*, „Niepodległość i Pamięć” 1997, 4, 3, s. 60; W. J. Wołpiuk, *Naczelnik Państwa 1918–1922. Przedprezydencka forma władzy państwowej*, „Przegląd Sejmowy” 2005, 6, s. 32–34; A. Kulig, *Kształtowanie formy rządów u progu niepodległej Polski (1917–1926)*, Warszawa 2013, s. 167–168, 173–178; idem, *Relacje Sejmu Ustawodawczego z rządem i Naczelnikiem Państwa: system rządów w latach 1919–1922*, „Przegląd Sejmowy” 2018, 6, s. 127–128; P.A. Tusiński, *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1922*, Warszawa 2019, s. 173–179.

¹² Cf. R. Wapiński, *Narodowa Demokracja 1893–1939. Ze studiów nad dziejami myśli nacjonalistycznej*, Wrocław 1980, s. 216; A. Wątor, *Chrześcijańsko-narodowi. Z dziejów nurtu politycznego do 1928 roku*, Szczecin 1999, s. 195–198; E. Maj, *Związek Ludowo-Narodowy 1919–1928. Studium z dziejów myśli politycznej*, Lublin 2000, s. 63–64.

¹³ Cf. M. Orzechowski, *Wojciech Korfanty. Biografia polityczna*, Wrocław 1975, s. 238–250; A. Zakrzewski, *Wincenty Witos. Chłopski polityk i mąż stanu*, Warszawa 1977, s. 133–135; A. Kołodziejczyk, *Maciej Rataj 1884–1940*, Warszawa 1991, s. 102; W. Wojdyło, *Stanisław Grabski (1871–1949). Biografia polityczna*, Toruń 2004, s. 230; K. Czekaj, *op. cit.*, s. 209–259; M. Białokur, *Gabriel Narutowicz. Biografia*, Opole 2016, s. 183–194.

przegrała. Nie zdołała bowiem utworzyć własnego rządu. W ocenie prof. Farysia sukces centrolewicy miał jednakże ograniczony charakter. Obroniła pozycję Naczelnika Państwa i nie dopuściła do utworzenia gabinetu W. Korfanteo. Przegrała natomiast debatę interpretacyjną w Sejmie na temat wykładni Małej Konstytucji i głosowanie nad wotum zaufania dla gabinetu A. Śliwińskiego. Również J. Piłsudski zrealizował założone cele połowicznie. Utracił wprawdzie możliwość powstania gabinetu W. Korfanteo, obronił własne stanowisko głowy państwa i doprowadził do objęcia Ministerstwa Spraw Zagranicznych przez Gabriela Narutowicza, ale przegrał sprawę gabinetu A. Śliwińskiego i nie doszło do większej konsolidacji centrolewicy w okresie przedwyborczym¹⁴.

Prof. Faryś wskazał również na negatywne konsekwencje dwumiesięcznego przesilenia rządowego z perspektywy państwa polskiego. W sferze gospodarki – nasilenie inflacji, w sferze międzynarodowej – obniżenie rangi Polski za granicą, jako kraju w stanie anarchii. Pisała o tym nie tylko prasa zagraniczna, ale informowali także w tajnych raportach dyplomaci akredytowani w Warszawie¹⁵. Poderwany został autorytet „sejmu i polityków, a zatem partii politycznych i Józefa Piłsudskiego”. Negatywne nastroje społeczeństwa generowała prasa, która została wykorzystana do bezpardonowej walki politycznej¹⁶.

PODSUMOWANIE

Reasumując, należy podkreślić, iż książka prof. Farysia stanowi ważną pozycję w historiografii dziejów politycznych II Rzeczypospolitej. Ukazując funkcjonowanie rozdrobnionego, a przez to mało stabilnego, systemu politycznego i proces narastających napięć politycznych, pozwala lepiej zrozumieć atmosferę późniejszych wydarzeń – wyborów parlamentarnych i prezydenckich 1922 r. oraz genezę przewrotu majowego 1926 r. Nie tylko bowiem w sposób erudycyjny przedstawia anatomie przesilenia rządowego w Polsce w 1922 r., ale znakomicie ukazuje ówczesne podziały polityczne, strategię i taktykę poszczególnych partii politycznych, kulturę polityczną debaty parlamentarnej, destrukcyjną rolę prasy. Diagnozując przyczyny słabości polskiej demokracji w tym okresie, prof. Faryś wskazał w zakończeniu dwie główne – szeroki zakres kompetencji

¹⁴ J. Faryś, *Funkcjonowanie*, s. 99–100.

¹⁵ Vide: H.S. Gibson, *Amerykanin w Warszawie 1919–1924. Niepodległa Rzeczpospolita oczami pierwszego ambasadora Stanów Zjednoczonych*, wybór tekstów i oprac. V.H. Reed, M.B.B. Biskupski, J. Böhrer, J.-R. Potocki, przekład: A. Ehrlich, Kraków 2018, s. 487–508, 516.

¹⁶ J. Faryś, *Funkcjonowanie*, s. 101.

Sejmu i rozdrobnienie polityczne, które uniemożliwiło utworzenie koalicji większościowej. „Demokracja przeradzała się w sejmokrację, która osłabiała powagę państwa. Rządy pozaparlamentarne administrowały, nie potrafiły natomiast rozwiązać najważniejszych spraw państwowych”¹⁷. Recenzowana książka prezentuje nie tylko wysoki poziom merytoryczny, ale została równie starannie opracowana od strony redakcyjnej¹⁸.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Printed sources (Źródła drukowane)

Dziennik Juliusza Zdanowskiego, t. 1–7, przedmowa i oprac. J. Faryś, T. Sikorski, H. Walczak, A. Wątor, Szczecin 2013–2014.

Dziennik Praw Państwa Polskiego 1919.

Gibson H.S., *Amerykanin w Warszawie 1919–1924. Niepodległa Rzeczpospolita oczami pierwszego ambasadora Stanów Zjednoczonych*, wybór tekstów i oprac. V.H. Reed, M.B.B. Biskupski, J. Böhrer, J.-R. Potocki, przekład: A. Ehrlich, Kraków 2018.

Studies (Opracowania)

Ajnenkiel A., *Historia Sejmu Polskiego*, t. 2, cz. 2, *II Rzeczpospolita*, Warszawa 1989.

Ajnenkiel A., *Józef Piłsudski – Naczelnik Państwa 1918–1922, „Niepodległość i Pamięć”* 1997, 4, 3.

Ajnenkiel A., *Od rządów ludowych do przewrotu majowego. Zarys dziejów politycznych Polski 1918–1926*, Warszawa 1986.

Białokur M., *Gabriel Narutowicz. Biografia*, Opole 2016.

Czekaj K., *Artur Śliwiński (1877–1953). Polityk, publicysta, historyk*, Warszawa 2011.

Faryś J., *Funkcjonowanie demokracji parlamentarnej w Drugiej Rzeczypospolitej. Konflikty wokół przesilenia rządowego w 1922 roku*, Szczecin 2019.

Faryś J., *Koncepcje polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*, Warszawa 1982.

Faryś J., *Konflikt Naczelnika Państwa z Sejmem Ustawodawczym w 1922 roku, „Dzieje Najnowsze”* 1975, 7, 3.

Faryś J., *Między Moskwą a Berlinem. Wizja polskiej polityki zagranicznej 1918–1939*, Szczecin–Warszawa 2019.

Faryś J., *Piłsudski i piłsudczycy. Z dziejów koncepcji polityczno-ustrojowej (1918–1939)*, Szczecin 1991.

Faryś J., *Stanisław Stroński. Biografia polityczna do 1939 roku*, Szczecin 1990.

Faryś J., Wątor A., *Edward Dubanowicz 1881–1943. Biografia polityczna*, Szczecin 1994.

Gabinety Drugiej Rzeczypospolitej, red. J. Faryś, J. Pajewski, Szczecin–Poznań 1991.

Garlicki A., *Józef Piłsudski 1867–1935*, Warszawa 1988.

Garlicki A., *Przewrót majowy*, Warszawa 1987.

¹⁷ *Ibidem*, s. 102.

¹⁸ Z recenzenckiego obowiązku należy wskazać, że na kartach recenzowanej książki dostrzeżono jedynie dwa lapsusy: na s. 75 Narodowo-Chrześcijański Klub Robotniczy oznaczono niewłaściwym skrótem – NKChL, natomiast na s. 87 błędnie zapisano datę 31 lipca jako 31 sierpnia.

- Garlicki A., *U źródeł obozu belwederskiego*, Warszawa 1978.
- Kołodziejczyk A., *Maciej Rataj 1884–1940*, Warszawa 1991.
- Krawczyk A., *Antoni Ponikowski, premier Rzeczypospolitej 19 IX 1921 – 5 III 1922, 10 III – 6 VI 1922*, w: *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Chojnowski, P. Wróbel, Wrocław 1992.
- Kulig A., *Kształtowanie formy rządów u progu niepodległej Polski (1917–1926)*, Warszawa 2013.
- Kulig A., *Relacje Sejmu Ustawodawczego z rządem i Naczelnikiem Państwa: system rządów w latach 1919–1922*, „Przegląd Sejmowy” 2018, 6.
- Maj E., *Związek Ludowo-Narodowy 1919–1928. Studium z dziejów myśli politycznej*, Lublin 2000.
- Nałęcz D., Nałęcz T., *Józef Piłsudski, Naczelnik Państwa 22 XI 1918 – 14 XII 1922*, w: *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Chojnowski, P. Wróbel, Wrocław 1992.
- Nowak-Kiełbikowa M., *Konstanty Skirmunt. Polityk i dyplomata*, Warszawa 1998.
- Od Moraczewskiego do Składkowskiego. Gabinety Polski Odrodzonej 1919–1939*, red. J. Faryś, A. Wątor, H. Walczak, Szczecin 2011.
- Orzechowski M., *Wojciech Korfanty. Biografia polityczna*, Wrocław 1975.
- Pajewski J., *Budowa Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1926*, Kraków 1995.
- Pietrzak M., *Rządy parlamentarne w Polsce w latach 1919–1926*, Warszawa 1968.
- Pobóg-Malinowski W., *Najnowsza historia polityczna Polski*, t. 2, 1914–1939, cz. 2, Gdańsk 1990.
- Suleja W., *Artur Śliwiński, premier Republiki Polskiej 28 VI – 7 VII 1922*, w: *Prezydenci i premierzy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Chojnowski, P. Wróbel, Wrocław 1992.
- Suleja W., *Józef Piłsudski*, Wrocław 1995.
- Tusiński P.A., *Sejm Ustawodawczy Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1922*, Warszawa 2019.
- Wapiński R., *Narodowa Demokracja 1893–1939. Ze studiów nad dziejami myśli nacjonalistycznej*, Wrocław 1980.
- Wątor A., *Chrześcijańsko-narodowi. Z dziejów nurtu politycznego do 1928 roku*, Szczecin 1999.
- Wątor A., *Działalność Związku Ludowo-Narodowego w latach 1919–1922*, Szczecin 1992.
- Wojdyło W., *Stanisław Grabski (1871–1949). Biografia polityczna*, Toruń 2003.
- Wołpiuk W.J., *Naczelnik Państwa 1918–1922. Przedprezydencka forma władzy państwowej*, „Przegląd Sejmowy” 2005, 6.
- Zakrzewski A., *Wincenty Witos. Chłopski polityk i mąż stanu*, Warszawa 1977.
- Zaremba P., *Historia dwudziestolecia 1918–1939*, do druku przygot. M. Łatyński, Wrocław 1999.

NOTA O AUTORZE

Krystian Maciej Szudarek – doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, adiunkt w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Szczecińskiego. Zainteresowania naukowe: historia polityczna i stosunki międzynarodowe w okresie międzywojennym.

ABOUT THE AUTHOR

Krystian Maciej Szudarek – PhD in humanities in the field of history, assistant professor at Institute of History University of Szczecin. Research interests: political history and international relations in the inter-war period.